

11 maart 2003 te Maastricht

Gesprek prof. dr. W. Albeda met Jan Jacob van Dijk en Piet Hazenbosch

Ter voorbereiding van het 5^e Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging over "Crises" schrijven Jan Jacob van Dijk¹ en Piet Hazenbosch² een artikel over de betrokkenheid van een aantal bewindspersonen, die op enig moment werkzaam waren bij het CNV.

Dit is het verslag van hun gesprek met oud-minister van Sociale Zaken, wijlen Wil Albeda in 2003, redactioneel herzien door Piet Hazenbosch in april 2021.

Prof. Dr. W. Albeda Afb. Suyk, Koen / Anefo - Nationaal Archief

Albeda is eind 1977 minister van sociale zaken geworden in het kabinet-Van Agt. Zijn vakbondsverleden bij het CNV heeft stellig een rol gespeeld bij die benoeming.

Albeda's belangstelling heeft vanaf zijn HBS-tijd gelegen bij de vakbeweging. "In zekere zin ben ik monomaan in mijn carrière bezig geweest met de vakbeweging." Daarom is hij economie gaan studeren en bij de Bouwbond CNV gaan werken toen men daar in 1950 een wetenschappelijk medewerker zocht.

"Mijn belangstelling lag bij de arbeidsverhoudingen. In die zin – moet je zeggen – lag het voor de hand dat ik ooit gevraagd zou worden als minister van Sociale Zaken. En lag er een band

met het CNV." Albeda tekent daarbij aan dat hij in 1966 hoogleraar in Rotterdam werd en dus – toen hij in 1977 minister werd – al 11 jaar weg bij het CNV. "Je maakt als hoogleraar een proces mee waardoor je niet langer alleen maar vakbondsman bent." In de jaren voorafgaande aan zijn ministerschap was hij eerder als bemiddelaar tussen en boven de partijen geraakt. Hij ziet zichzelf op het moment dat hij minister wordt dan ook meer als een betrokken toeschouwer dan als een vakbondsman.

De vraag of het ministerschap wel aantrekkelijk was, betekent het stellen van een gewetensvraag. Albeda: "Ik was voor het kabinet Den Uyl-2. Ik was er als informateur al bij betrokken en ik was gedoodverfd minister voor dat kabinet. Daar ging mijn voorkeur dus naar uit, maar tegelijkertijd was ik lid van het CDA. Ik had meegedaan aan de groei naar het CDA toe en ik vond dat ik solidariteit aan de partij moest betonen. Daar lag dus een moeilijk probleem. Je wist dat als je minister wordt in een kabinet met de VVD na de voorgeschiedenis (de mislukte vorming van Den Uyl-2 en toen de langste formatie ooit, ph) dan zit je op een moeilijke post, want m.n. de FNV is naar mijn gevoel sterk politiek bevooroordeeld – was dat toen meer dan nu – en wist dus dat het naar zou zijn. Tegelijkertijd werd je van verschillende kanten benaderd om het juist wel te doen."

¹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Jan_Jacob_van_Dijk

² redacteur bij de VHV, voorheen werkzaam bij het CNV, auteur van '[Voor het Volk om Christus' wil](#)', een geschiedenis van het CNV

Vervolgens vertelt Albeda bijna anekdotisch over een autorit met prof. Lamberse (hoogleraar Algemene Economie, Erasmus Universiteit, ph). Op de zaterdag voorafgaande aan de week, waarin Van Agt Albeda vraagt om tot het kabinet toe te treden, vergadert de Vereniging voor Staathuishoudkunde in Utrecht. Albeda bezocht die bijeenkomst, want hij schreef samen met Piet Vos (Industriebond FNV) een preadvies. Lamberse gebruikt de hele rit naar Utrecht om Albeda er van te overtuigen dat hij minister moet worden. Lamberse vreest dat Bob Goudszwaard, die hij veel te zacht vindt, zal worden gevraagd. Goudszwaard is niet geschikt, Albeda wel, want het is "jouw vak".

Dries van Agt zoekt contact met Albeda, maar niet om hem als minister te vragen. Wel om hem op een probleem te wijzen. De ARP noemt Goudszwaard, nu Boersma in verband met zijn verbondenheid met Den Uyl heeft bedankt. Van Agt wil Albeda, maar dan moet hij wel door zijn partij naar voren worden geschoven. De AR aarzelt en vraagt dan toch – "waarom weet ik niet precies"- Albeda.

Albeda: "Toen vond ik eigenlijk dat je het niet kon maken, dat het CDA geen behoorlijke minister van Sociale Zaken kon leveren, omdat wij allemaal niet wilden. Ik vond dat juist op zo'n moeilijke post iemand moest komen, die het vak goed kende, en ik vond dat ik dat was. Het ging om kennis van de Nederlandse arbeidsverhoudingen. Die kennis heb ik, maar daardoor wist ik ook dat het niet leuk zou zijn. Begrijp me goed: ik was graag minister geweest en ik zou het nu jammer vinden als ik het nooit was geweest, maar ik vond het toen niet leuk om het te worden."

Albeda beseft dat hij met zijn wat linkse imago bewust was gevraagd door Van Agt, die door zijn benoeming de relatie naar vakbeweging open kon houden. Hij wist ook dat niet iedereen zijn stap naar het ministerschap in een centrumrechts kabinet zou begrijpen. De bevriende NRC-columnist Van Zweeden heeft een middag lang door zijn kamer gelopen onder het mompelen van zinnen als "Hoe heeft hij dat nu kunnen doen?"

Albeda: "Zij vergisten zich in een punt. Mijn solidariteit met het CNV, met de vakbeweging was groot, maar tegelijkertijd vond ik dat je solidair moest zijn met je partij. Ik zou het slecht vinden als je het niet aandurfde en daarmee het CDA in de steek liet, want wie hadden ze moeten zoeken?"

Een echt politiek-inhoudelijke afweging was er niet te maken, want "er stond heel weinig in het regeerakkoord". Dus daar was geen beroep op mogelijk om te bedanken. "Ik denk achteraf: als ik een goed gesprek had gehad met Frans Andriessen, dat dan een van ons niet tot het kabinet was toegetreden. Frans Andriessen had de keuze voor het neoliberalisme al gemaakt, terwijl ik vasthield aan de neocorporatisme. Dat was het breukpunt. Andriessen en Financiën hadden die stap gedaan. Beter is het om te zeggen dat Andriessen die stap had gedaan, omdat Financiën die koers had gekozen. Andriessen had nooit naar Financiën moeten gaan. Hij was onvoldoende voorbereid. Hij kon weinig anders dan de geest overnemen van het departement."

De relatie met Andriessen was vanaf het begin niet goed. Die met Van der Stee wel. "Toen Van der Stee minister werd hebben we een goed gesprek gehad. We spraken af een einde te maken aan de stammenoorlog tussen onze departementen. Ik heb meegemaakt dat ambtenaren van het ene departement ambtenaren van het andere departement weigerden te informeren. Wij zeiden 'dat moet uit zijn', we zijn collega's in hetzelfde kabinet. We hadden op die manier een gezamenlijk vertrekpunt. Daarbij komt dat Andriessen en Van der Stee andere mensen zijn. Andriessen onderhandelde niet. Ik herinner mij dat hij de rijksbijdrage aan de sociale fondsen wilde terugtrekken. Het ging om – als ik me goed herinner - een bedrag van fl. 500 miljoen. Ik zei 'nou, dat lijkt me wel veel, laten we eens met 100 miljoen beginnen'. 'Nee', zie Andriessen: 500 miljoen. Die discussie bleef dan een paar ministerraden lang doorzeuren totdat hij zei 'nou dan maar niet, we trekken niks terug'. Dat

was typisch Frans Andriessen. Mijn gedachte was 'je maakt een deal'. Dat lukt dus niet met Andriessen, maar wel met Van der Stee."

Andriessen is gedurende enige tijd adviseur van de katholieke bouwbond geweest en moest de sfeer van geven en nemen, van onderhandelen kennen. *"Ik heb Frans nooit helemaal begrepen. Hij was politicus, maar heeft nooit fatsoenlijke rugdekking tegenover de Tweede Kamer gehad. Hij had geen band met de Kamer. Ik had wel een band, wel steun van de fractie. Andriessen eigenlijk alleen van de VVD-fractie. Zoals gezegd had Andriessen niet naar Financiën gemoeten. Hij zou een voortreffelijke minister van Volkshuisvesting zijn geweest. Dat was zijn vak. Het lag ook niet in de lijn dat Andriessen naar Financiën zou gaan."*

Albeda: *"Op een avond – het was nog niet bekend dat ik minister van Sociale Zaken zou worden – belt Lubbers mij op. 'Wij gaan met zijn drieën – Van Aardenne, jij en ik – de sociaal-economische driehoek vormen. Kunnen we niet vast eens praten van tevoren?' Ik zei tegen Lubbers dat ik dat wat te vroeg vond, ik wilde eerste zeker weten of ik zelf minister zou worden. Later bleek dat Lubbers nooit is gevraagd."*

Albeda en Lubbers kennen elkaar overigens al enige jaren. Albeda bemiddelt in een conflict in de metaalindustrie, waar op dat moment Lubbers deel uitmaakt van de werkgeversdelegatie. De relatie tussen Lubbers en Van Agt was niet goed, en Lubbers had geen relatie met Andriessen. Toch moest hij – eenmaal fractievoorzitter – een relatie met het kabinet opbouwen. Albeda en Lubbers woonden beiden in Rotterdam en op zondagmiddag dronken ze heel vaak thee bij elkaar en bespraken de dingen van de komende week. *"Zonder enige overdrijving kun je zeggen dat wij samen uitmaakten wat het kabinet deed op sociaaleconomisch terrein."* Hierdoor kreeg Albeda een bijzondere positie, omdat hij eigenlijk de enige band was tussen kabinet en fractie. Weliswaar geen schoolvoorbeeld van dualisme, maar het leverde Albeda wel steun van de hele CDA-fractie op inclusief de 'loyalisten'.

Gegeven de relatie met de fractie ligt het voor de hand dat Albeda zijn ministerschap voortzet in het 2^e kabinet-Van Agt (CDA-PvdA-D66) en/of in de kabinetten Lubbers. Toch was dat niet het geval. Bij de vorming van het 2^e kabinet-Van Agt leek het er eerst op dat Albeda gewoon zou blijven zitten. Den Uyl zou naar Financiën, maar tegen die benoeming kwam verzet. Als minister van Financiën zou Den Uyl weleens te veel macht kunnen hebben. Daarom kreeg Den Uyl Sociale Zaken. En daarmee was er geen plaats meer voor Albeda, want hij ambieerde geen ander ministerie.

Het 2^e kabinet-Van Agt was geen lang leven gegeven. Het viel en werd in de vorm van een rompkabinet (CDA-D66) voortgezet. Lubbers vroeg Albeda om weer naar Sociale Zaken terug te gaan. Maar Albeda voelde daar niets voor: *"Ik ga jullie niet redden op dit moment, je zoekt maar een ander. Jullie hebben het kabinet ten onrechte laten mislukken en ik heb geen zin om als schild te dienen."* Dan geeft Albeda inzicht in het vervolg: *"Toen zei Lubbers tegen mij 'Als je nu weigert, dan word jij in de jaren tachtig nooit meer minister'. Toen werd ik kwaad 'Als dat de manier is waarop jullie ministers zoeken, dan zoek je het maar uit'. Deze manier van politiek bedrijven is niet mijn manier."*

Een paar maanden later is Lubbers formateur. Kort daarvoor had hij Albeda gezegd hem te zullen vragen. Hij leek zijn eerdere dreigement en de woede van Albeda vergeten. Toen de formatie enige tijd liep, werd Albeda op een avond gebeld door Jan de Koning. De Koning vertelde Albeda dat Lubbers hem gevraagd had minister te worden en vroeg om zijn oordeel. Albeda adviseert De Koning spontaan om het niet te doen. *"Dit wordt een kabinet met een sterk neoliberale inslag, die gaan bezuinigen. Jij bent geen econoom en ik denk dat je dus niet moet doen, je bent geen partij in het kabinet tegenover Ruding."*

De reactie van De Koning verrast Albeda, want het blijkt dat De Koning het eens is met de voorgenomen bezuinigingen. Als de zaak zo ligt, zegt Albeda, dan moet je het doen. Een paar maanden later eten Lubbers en Albeda samen. Pas aan het eind van het samenzijn, komt de formatie aan de orde. Albeda vraagt hoe Lubbers erop kwam om De Koning voor Sociale Zaken te vragen. *“Is het waar – wat in Vrij Nederland had gestaan – dat de VVD mij blokkeerde?”* Lubbers antwoordt op de van hem bekende wijze: 'We hadden al een aantal van hun kandidaten geblokkeerd, dus we hadden geen ruimte'. *“Ik dacht toen ‘Ruud heeft mij wel voorgedragen, maar Van Aardenne heeft mij geblokkeerd. En eigenlijk begreep ik dat wel. We hadden in Van Agt-1 permanent ruzie gehad over de financiën en Van Aardenne dacht waarschijnlijk dat die ruzie zich zou voortzetten. En daar had hij wel gelijk in. Ik heb Gijs dan ook nooit iets kwalijk genomen. Maar of het nou precies zo in elkaar zit als ik vertel, weet ik niet meer.”*

Een paar jaar spraken Albeda en Lubbers beiden op een congres in Milaan. Tijdens een etentje vertelt Albeda dat hij bezig is met zijn memoires. Hij vraagt Lubbers nog eens naar de gang van zaken tijdens de formatie van zijn eerste kabinet. Lubbers antwoordt: *“Laat ik heel eerlijk zijn: ik had liever Jan de Koning”*. Albeda: *“Dus er zijn drie redenen dat ik geen minister werd: Een, omdat ik niet in dat kleine kabinetje wilde; twee, omdat de VVD mij geblokkeerd had; drie, omdat Lubbers liever Jan de Koning wilde. Achteraf denk ik dat het zo goed is geweest. Ik had niet in dat kabinet gepast, want ik had grote ruzie gekregen met Ruding. De oorzaak daarvan zit in het feit dat het kabinet Lubbers in zijn denken neoliberaal was. Dat konden zij zich ook veroorloven zonder zich van sociale partners te vervreemden. Bij zijn aantreden kreeg het kabinet het Akkoord van Wassenaar bij wijze van spreken in de schoot geworpen. Een akkoord waarvoor ik zo hard heb gevochten, m.n. in 1979, maar ik kreeg het niet voor elkaar. Het kabinet-Lubbers kon vervolgens bezuinigen zonder de sociale partners daar echt nauw bij te betrekken. In de manier waarop ik tegen politiek besturen aankijk, gaat het juist om zaken te doen in overleg met sociale partners. Ik pas in die stijl, niet in een neoliberale. Er is wel eens gezegd dat ik diep teleurgesteld was, dat ik geen minister meer werd, maar dat is niet zo. Het was jammer, maar ik zie mijn ministerschap toch vooral als een ‘politieke stage’. Mijn echte belangstelling ligt meer bij reflectie dan bij beleid. Ik ben geen beroeps politicus, zoals anderen. Ik stelde in 1977 vast dat er een lastige klus moest worden geklaard en dat heb ik geprobeerd. Daarbij is wel mijn grote frustratie dat het bijna-akkoord van 1979 niet is gelukt, want dat was wel mijn grote project.”*

We keren terug naar het begin van ons gesprek. Albeda was ook bekend als vakbondsbestuurder. In hoeverre heeft dat zijn relaties met sociale partners beïnvloed? *“De relatie met het CNV bleef goed, maar ik vond de FNV erg bevooroordeeld. Voor de FNV was ik toch een soort verrader omdat ik in een centrumrechts kabinet ging zitten. Maar ik vind en vond dat de vakbeweging zijn beleid niet moet laten bepalen door het kabinet dat er zit.*

Kok markeerde zijn positie met de uitspraak: ‘De vakbeweging kan niet in de oppositie gaan en ik beschouw jou dus als minister van Sociale Zaken’. Toch schold hij Albeda in het openbaar voor ‘rotte vis’, want hij moest zijn leden laten merken dat hij zich distantieerde van het kabinet. In dat opzicht was Kok eertijds veel redelijker dan De Waal nu is. Hij noemde het kabinet Balkenende een ‘horrorkabinet’ en dat soort dingen deed Kok niet. FNV-bestuurders wezen mij er overigens op dat ik verschil moest maken tussen wat vakbondsjournalisten schreven en wat vakbondsbestuurders vonden. En dat was blijkbaar ook weer anders dan de FNV-leden, want toen ik het fusiecongres van de Industriebonden mocht toespreken, kreeg ik applaus nog voor dat ik een woord gezegd had.”

Ondanks de goede relaties, die toch min of meer bestonden, slaagt Albeda er niet in om in 1979 een centraal akkoord af te sluiten om de snel slechter wordende economische

omstandigheden het hoofd te bieden. Juist in dat jaar breekt – mede op basis van een OECD-rapport – het inzicht echt door, dat de problemen veel meer van structurele dan van conjuncturele aard zijn.

Albeda is ervan overtuigd dat het akkoord sneuvelt door verdeeldheid in FNV-kring. *“Kok, Van Veen en ik waren het erover eens wat er moest gebeuren. Ik dacht niet anders dan dat het zou lukken. Het zou moeilijk worden om het in het kabinet voor elkaar te krijgen, want het kabinet wilde gewoon een loonmaatregel, punt, uit. Andriessen wilde zelfs een loonmaatregel voor een aantal jaren. Maar de plannen sneuvelden binnen de FNV, waar vooral de ambtenarenorganisaties zich verzetten tegen een deal. Tini Akkermans beschrijft de sfeer en de gang zaken binnen de FNV op een prachtige manier. Vooral de opstelling van Groenevelt is de moeite waard, want die was ‘om’. De schuld ligt dus helemaal bij de FNV. Ik denk dat zij hebben onderschat hoeveel waarde ik aan dat akkoord hechtte, en zij hebben hun eigen mogelijkheden op basis van dat akkoord onderschat. Het CNV was weliswaar positief, maar echt veel steun kreeg ik ook niet van Harm van der Meulen. Harm bleef toch te veel in de schaduw van de FNV staan.”*

De ambtenarenbonden van de FNV waren actief in sectoren, die nog weinig tot geen last hadden van de economische teruggang. Zij werkten in de ‘beschermde sectoren’ en ergerden zich aan de correcties, die op de trend werden toegepast. Zij hadden dus geen vertrouwen in het kabinet, laat staan in het maken van afspraken met het kabinet. Hoe het ook zij, er kwam in het najaar van 1979 geen akkoord tussen kabinet en sociale partners.

Het kabinet vaardigde een loonmaatregel uit. Eigenlijk was dat het logische gevolg van het bijna-akkoord. Albeda wilde een akkoord met sociale partners. Andriessen en Van Agt zagen daar weinig heil in en wilden een loonmaatregel. Albeda stelde dat hij niet bereid was een loonmaatregel te treffen tenzij het uiterste was geprobeerd om een akkoord te sluiten. En die deal werd in het kabinet gesloten: Probeer tot een akkoord te komen, lukt dat niet dan worden de stijgende loonkosten bestreden met een loonmaatregel. En derhalve deed Albeda een uiterste poging: *“Ik houd nog steeds vol: er is geen minister van Sociale Zaken geweest, die zicht zo ingespanssen heeft voor een centraal akkoord dan ik.”*

Albeda koos voor de weg van een centraal akkoord, omdat hij weinig heil zag in een loonmaatregel. *“Een loonmaatregel werkt alleen maar als die niet nodig is, nl. als de arbeidsmarkt de loonmaatregel ondersteunt”*. Andriessen had andere opvattingen en vertrouwt op de werking van een loonmaatregel.

Het streven van het kabinet naar een loonmaatregel past niet in de gedachte dat het 1^e kabinet-Van Agt een zeker neo-corporatistisch karakter had. Albeda daarover: *“Maar het kabinet-Van Agt had geen duidelijk signatuur, het was een soort overgangskabinet. De principiële discussie is daar ook niet echt geweest. En je moet ook zeggen dat in het kabinet-Van Agt een soort scheidslijn is geweest in 1979. In het begin dachten wij – en achteraf is het gemakkelijk om te zeggen dat dat fout was – dat we een normale recessie hadden. We waren al op weg naar het herstel, want in ‘78 was de werkloosheid al lager dan in ‘77. We dachten dus dat het allemaal tijdelijk was en dat was voor mij de reden om te zeggen ‘kalm aan met bezuinigingen, want we moeten door die recessie heenkomen en iedere bezuiniging heeft een negatief effect op de economie. Dat was niet zozeer keynesiaans, maar had te maken met de visie: is het probleem tijdelijk of blijvend. En als je dan naar de cijfers van het CBP keek dan zie je dat het CBP een herstel zag naar een economisch groei van 3% en dat zou blijven. Pas in 1979 werd het volstrekt duidelijk dat we een nieuwe, grote recessie hadden. Je ziet dat ook heel duidelijk bij de OECD. In 1973 had de OECD tegen verschillende landen gezegd ‘reageer niet met bezuinigingen, maar met een expansief beleid. In 1979 zei Van Lennep, de directeur –generaal van de OECD, ‘we hebben te maken met een structurele recessie en we moeten echt gaan bezuinigen. In 1979 ging eigenlijk iedereen ‘om’, niet alleen*

in Nederland. Frans Andriessen was diep teleurgesteld over de voorbereiding van de begroting voor 1980. Hij wilde op basis van de nieuwste inzichten een soort inhaalbeweging maken, maar daar voelde de rest van het kabinet niet zo erg veel voor. Uiteindelijk leidde dit tot zijn aftreden.”

Ondanks de loonmaatregel bleef de relatie met sociale partners toch min of meer intact. Albeda veronderstelt dat dit ook kwam, doordat heel veel vakbondsleden wel begrip hadden voor de situatie. *“Ik voor mijzelf herinner mij een toegenomen populariteit. Er zat natuurlijk ook wel een zekere logica in. We moesten een akkoord sluiten om de loonkosten te matigen. Dan mislukt het akkoord. Dan kun je toch moeilijk volhouden dat je maar niks moet doen. Wat was anders de noodzaak voor zo’n akkoord geweest?”*

1979 wordt beschouwd als het jaar, waarin duidelijk werd dat er structurele problemen waren. De vraag is dan of dit nadere inzicht ook tot uiting kwam in het beleid. Het beleid richtte zich met name op correcties in de sfeer van de sociale zekerheid en op correcties in het trendmechanisme. Daarnaast werd de kaasschaaf gehanteerd om de begroting in de hand te houden. Alleen het arbeidsmarktbeleid was daar – aldus Albeda – van uitgezonderd.

Albeda kan zich niet meer herinneren dat er intensief werd gesproken over het al dan niet voort zetten van experimenten om een VUT-regeling in te voeren. Wel herinnert hij zich een debat met Den Uyl in de Tweede Kamer. *“Ik heb toen gepleit voor de VUT en in het algemeen om de participatie wat te verlagen. Den Uyl noemde dat toen de droom van intellectuelen. Ik heb later gedacht ‘Joop had gelijk, toen’.”*

Ook in die tijd speelde het vraagstuk van de vergrijzing al een rol. Albeda: *“Ik weet nog dat we een experiment wilden doen bij de PTT over vervroegd uittreden of juist langer doorwerken. Ik heb daar met Neelie Kroes een hele discussie over gehad, maar daar is nooit iets uitgekomen, want het is nogal moeilijk om met Neelie tot conclusies te komen. Ik herinner me overigens ook discussies in de OECD en in de ILO over dit probleem, maar je moet bedenken dat het toen lang niet zo hard op ons afkwam als nu het geval is.”*

De invloed van de instituties – SER, Stichting van de Arbeid – was in die tijd zeer gering. De Amerikaanse sociale wetenschapper Schmitter heeft uiteengezet dat Nederland een systeem had van neocorporatisme dat niet hielp, maar dat de problemen moeilijker maakte. Albeda:

“En ik denk dat hij daar wel gelijk in heeft. Ons stelsel van neocorporatisme werkte niet in die jaren. Ik denk dat het niet werkte omdat de vakbeweging in die tijd de consequenties trok uit de jaren zestig. Het gaat dan om de radicalisering, zoals die door de Industriebond NVV werd vormgegeven. Dat blijkt uit een aantal grote stakingen (1971, 1975), waardoor zelfs het kabinet-Den Uyl niet goed kon werken met de vakbeweging. En dat was tegen mijn verwachting in. De vakbeweging was een beetje beïnvloed door het radicalisme van de jaren zestig. Dat gold misschien in wat mindere mate voor het CNV dan voor NVV en NKV, maar toch zag je dit verschijnsel binnen de gehele Nederlandse vakbeweging. Overigens werkten de werkgevers ook niet erg apaiserend in dit klimaat. De werkgevers hebben al vanaf het eind van de jaren zestig gevraagd om een restrictief en bezuinigend beleid. Daar hadden ze trouwens niet altijd ongelijk in. Zo denk ik dat de vakbeweging de staking over de automatische prijscompensatie in 1977 had moeten verliezen. Maar ze wonnen. De werkgevers hadden – in het algemeen – een koers, die je misschien wel kunt verdedigen, maar die niet hielp bij het vinden een gezamenlijke aanpak. Begin 2002 had de VARA een programma over 1980. Herman Bode, Chris van Veen en ik werden geïnterviewd. Ik dacht dat Bode mij wel voor rotte vis zou uitmaken over mijn loonmaatregel en dat Van Veen mij wel zou prijzen. Geen sprake van: ze waren allebei uiterst

negatief. Opvallend was de argumentatie van Herman Bode. Hij ging niet op de zaak zelf in, maar het kabinet had er niet mogen komen. En Van Veen zei dat wij niets deden, dat wij de zaak niet echt aanpakten. En dat verraste mij, ik had wel enige steun verwacht.”

De werkloosheid begint in 1980 dramatisch te stijgen. Daarvoor was er onder de bevolking eigenlijk weinig gevoel voor het feit dat het economisch allemaal tegengaat. Er waren eerder spanningen op de arbeidsmarkt dan dat er een overschot aan werknemers was.

Onze lonen stegen tussen 72 en 79 met 85% en daarmee liep ons land – volgens Albeda – in vergelijking met andere landen behoorlijk uit de pas. Dat gold ook voor het financieringstekort. De Nederlandse vakbeweging was radicaler dan de andere Europese bonden. *“Ik vond dat er veel te weinig gediscussieerd werd tussen de Europese ministers van Sociale Zaken, ook omdat de echte beslissingen werden genomen in de ECOFIN. Daarom heb ik gepleit voor de zogenoemde Mammoet, waarin alle relevante ministers zitting hebben. Eerst was iedereen ertegen, maar het kwam er toch van. Niet dat het hielp, want iedereen verdedigde daar zijn eigen beleid. Ik vond dat de gezamenlijke ministers met een gezamenlijk standpunt moesten komen, omdat we in een echte diepe crisis zaten. Maar het viel me erg tegen wat eruit kwam.”*

Europa was weinig effectief. Maar er is nog wel een aardige anekdote: *“Iedereen wordt in het Frans aangesproken met ‘vous’, maar de Franse vakbeweging sprak mij aan met ‘tu’, omdat ik uit de vakbeweging afkomstig was en veel met de Franse vakbeweging had gedaan.”*

“In de Sociale Raad werd Nederland toch beschouwd als een land, waar het toch wel redelijk ging. Daar werd Kok geprezen. Een van de aardigste gevolgen was – het is september 1981 en er kwam een nieuwe regering in Frankrijk – dat ik gebeld werd door de nieuwe minister van Sociale Zaken. Hij vroeg mij om een gesprek, want hij wilde praten over nieuwe wetgeving in Frankrijk. Ik vroeg hem, waarom hij met mij en niet met een van zijn (sociaaldemocratische) partijgenoten wilde praten. En toen zei hij ‘wij vertrouwen Nederlandse sociaaldemocraten niet. We hebben met jullie meer wat ons bindt.’ Die gesprekken leidden tot wetgeving, waardoor werkgevers gedwongen worden tot overleg met de vakbeweging. Dat heeft positieve invloed gehad op de positie van de kleine Franse vakbeweging. En dat vroegen ze ons, omdat ze vonden dat Nederland het best redelijk deed. (lachend). Ik vond dat zelf overigens niet, want het bleek enorm moeilijk om tot een deal te komen.”

“Ik denk – ook nu terugkijkend – dat er toen weinig ruimte was om het anders te doen dan we deden. Dat had te maken met de naweën van de jaren zestig, met gebrek aan vertrouwen en misschien ook wel aan het mislukken van het kabinet-Den Uyl. Want waarom heeft de christendemocratie een positie in dat kabinet geaccepteerd, die niet in overeenstemming was met de getalsverhoudingen in de Kamer? Daar waren twee argumenten voor: het kabinet Den Uyl kan verzoening brengen tussen de sociaaldemocratie en de christendemocratie en het vertrouwen van de vakbeweging in de politiek herstellen. In beide opzichten is het kabinet Den Uyl te kort geschoten. Daardoor is het tweede kabinet – dat misschien wel wat had kunnen betekenen – er nooit gekomen. Vervolgens had een kabinet-Van Agt een hele zwakke positie, gegeven de getalsverhoudingen in de Tweede Kamer.

Dus als je vraagt waarom het slecht ging, dan moet je ook zeggen dat het kabinet-Den Uyl niet de rol gespeeld heeft, die ze verondersteld werden te gaan spelen. Er was kortom weinig ruimte om het anders te doen dan we deden. En we deden trouwens een aantal dingen die je

niet direct van een rechts kabinet verwacht. De Wet op de Ondernemingsraden was bijvoorbeeld radicaler dan het ontwerp dat bij ons aantreden in de Kamer lag. Dat geldt ook voor de Arbeidsomstandighedenwet. De Vermogensaanwasdeling werd niks door de hafhartigheid waarmee Lubbers dat had aangepakt. Daar kwam natuurlijk wel bij, dat spreken over VAD op een moment dat de gemiddelde vermogensgroei per jaar nul is, niet zo verschrikkelijk veel zin heeft. Overigens is de VAD een interessant instrument, maar het was op dat moment allemaal niet zo realistisch."

De vorming van het CDA had invloed op de discussies in het kabinet. Albeda zegt dat hij niet kon pleiten tegen een loonmaatregel met een beroep op de soevereiniteit in eigen kring. Dat argument bleek 'volstrekt irrelevant te zijn'. Dat vond hij teleurstellend. *"Je had ook niet een nadere band met je geestverwanten"*. Een loonmaatregel past beter bij het subsidiariteitsbeginsel dan bij de gedachte van soevereiniteit in eigen kring.

"Het is voor nog altijd een beetje een trauma. Ik vind het mijn grootste mislukking. Het had gekund. Het grappige wat dat als je met Kok praatte – en Kok was altijd eerlijk tegen mij – dan zei hij: 'Wil, je moet goed begrijpen: mijn prioriteit nummer 1 is het bijeenhouden van de FNV, en alles wat daar mee in strijd is doe ik niet.' En dus moest hij eronder doorgaan op het moment dat een aantal grote bonden niet meegingen."

Duidelijk is – ook volgens Albeda – dat de recente vorming van de FNV in 1976 hierbij een belangrijke rol speelde. Albeda: *"Er had een federatie van drie vakcentrales moeten komen. Dan was het heel anders geworden. Dit (samengaan NVV en NKV) was de slechtst denkbare combinatie. Het NKV had geen eigen ideeën, het NVV had wel eigen ideeën. Dus de federatie werd in sterke mate door het NVV gedomineerd en het CNV werd plotseling een kleine vakcentrale. Als er een federatie van drie was gekomen dan had het CNV invloed gehad op het NKV smaldeel. Wellicht niet zozeer op de bestuurders, maar wel op de NKV-achterban."*

Vervolgens vertelt Albeda dat de NCBO heeft overwogen hem voor te dragen als CNV-voorzitter, maar dat die poging strandde, omdat men vond dat hij een te grote vriend van Coppel (betrokken bij de *Maatschappijkritische Vakbeweging*) was.

"Het is moeilijk om de huidige situatie met die van ca 25 jaar geleden te vergelijken. Ik vind het nu heel zorgelijk. De Beurs heeft zeer nadelige invloeden. Wellicht is het vergelijkbaar en wordt de huidige crisis onderschat. Wel verschillend is dat men er nu in slaagde een akkoord te sluiten al is het maar voor een jaar." Albeda spreekt zijn bewondering uit voor Aart-Jan de Geus.

Albeda schetst nogmaals het beleid en de feitelijke tweespalt in het kabinet. Hij zette in op overleg om de loonkosten te matigen. Andriessen was bezig met bezuinigen. Het boek van José Toirkens³ (Schijn en werkelijkheid van het bezuinigingsbeleid) is nogal negatief over de resultaten. *"Ik herkende mezelf helemaal niet in wat zij schrijft."*

Albeda vertelt dat hij een van de eersten is, die gepleit heeft voor Kok op Financiën. Hij hoopte dat Kok een andere visie in dat departement ingang zou doen vinden. Kok zou het departement kunnen veranderen van een louter neoliberal in een creatief departement. Maar Kok werd daar gehersenspoeld. Albeda noemt daarbij het Zweedse departement als voorbeeld van een wel creatief ministerie. Wellicht speelt daarbij de achterliggende visie een rol. In Zweden gaat arbeid boven inkomen. Zij voeren daarbij een keihard beleid. Hij vertelt dat – toen hij ooit tegen Kok zei 'wij zijn toch bondgenoten', Kok bits reageerde: 'Wij zijn nooit bondgenoten geweest.'

³ https://nl.wikipedia.org/wiki/Jos%C3%A9_Toirkens